

Zakaj vse te vrstice o Jakobu Peternelu?

Na Bled je prišel kot mlad urar povsem neznan, pa tudi blejske razmere in ljudje mu niso mogli biti kaj prida znani. Navkljub temu se je tako hitro uveljavil. Zgodaj je spoznal prednost naravnih danosti Bleda pa njegove okolice in to je znal tudi izkoristiti. Bled naj bi postal enakovreden tedaj že razvitem letoviščem monarhije. To je bil njegov cilj in temu se je tudi približal kar v precejšnji meri.

Ta njegova iniciativnost in iznadljivost, pa tudi hrabrost so ga pripeljale do županskega mesta. Tu je vzdržal kar 12 let, postal organizator blejskega turizma in načeloval vsem turističnim organizacijam, ki so jih že takrat poznali in niso bile nepomembne, kot to lahko vidimo še danes. Zavedal se je, da Bled ne potrebuje le hotele, ampak tudi komunalno opremo, šolo, starostni dom.

Kot narodnjak je osnoval blejskega »Sokola« v letu 1908, bil njegov prvi načelnik, prav tako pa je načeloval tudi blejskim gasilcem. Ob izgradnji turske železnice je prejel visoko odlikovanje zlati križec za zasluge. Žal pa moramo omeniti dvoje, kar je bilo le v škodo kraja. Prezgodaj se je umaknil z javnih tribun, saj mu načrtov še ni zmanjkalo. Vse

kaže, da je bil glavni razlog prezgodnja smrt njegove žene.

Njegovi potomci, v prvi vrsti sinovi, niso šli po njegovi poti, niso mu sledili. Drugače pa njegove hčerke. Bile so v vrtincu blejskega turizma, le da so objektivne in subjektivne sile preprečile uspeh, kot si ga je on zamišljal. Sicer pa je tudi sam naznanjal, da gostincem ni najbolje poslano. Sicer pa takšnih primerov ni manjkalo na Bledu tudi v poznejšem času.

Kot še mnogi drugi blejski gostinci je tudi Peternel priživiljal svoja zadnja leta v precejšnji osamljenosti in oddaljenosti, pozabljen od vsega javnega dogajanja na Bledu. Žal je to blejska posebnost.

OPOMBE

1. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorjansko, Kranj: — Zapisniki občinskih sej Županstva Bled, 1894 do 1906. — Zapisniki sej zdraviliške komisije na Bledu, 1903 do 1914. — Gostilničarski vestnik, Ljubljana, 1912, št. 10. — Poročilo o gradnji cerkve na Bledu. — 2. Dr. A. Ferjančič, Bled v prozi, Ljubljana (brez letnice izdaje). — 3. Izpiski iz rojstne knjige in poročne knjige, Matični urad Bled. — 4. Spela Janežič, roj. Florjančič, osebni spomini, Bled.

ZASEBNA ZBIRKA O SOŠKI FRONTI

JAKA CIGLAR

KAKO IN ZAKAJ SEM PRICEL ZBIRATI

Zbirateljstvo je čudna stvar. Verjetno je v človeku ta strast že, ko se rodi. Od nekdanj sem nekaj zbiral. Naj je bilo karkoli, le da sem imel svoj zaklad, ki sem ga lahko občudoval. Po svoje je bilo to otroško obdobje lepo, spoznaval sem tako lahko stvari, ki so drugim ostale skrite, neznane.

Z doraščanjem pa se je pojavila želja po novih kvalitetah. Izbirčno sem usmerjal svoje zbirke v kakovost, v oženje zbirateljskih področij, vendar bi težko rekel, da me je razen predmetov samih kaj drugega privlačilo. Žal mnogo zbirateljev na tej ravni tudi ostane.

Ko pa sem odkril, da se za vsakim predmetom skriva njegova življenjska doba, čas v katerem je nastal in bil uporabljen, se mi je odprl nov svet, bogatejši od predmetov samih. Seveda tak pristop spremeni način

zbiranja celo do take mere, da postane zbirka za zunanjega opazovalca neugledna in nehomogena. In prav tako je moja »Soška fronta«.

Natančno se še spominjam trenutka, ko se je porodila želja zanjo. Pred dobrimi petnajstimi leti sem počival vrh Batognice, na ploski gori, ki dela družbo Krnu. Prevrtni skalni skladi, na gosto poškopljani z rjavimi lisami rjastih železnih drobcev, so pričali o nečem groznem, kar sem tedaj lahko le slutil. Šola me je pred mnogimi leti sicer skušala seznaniti z množico zgodovinskih dejstev, a žal tistih, o slovenski zgodovini, je bilo bore malo. Tako sem z nejasnimi mislimi odtaval z Batognice v dolino.

Doma sem takoj odšel v knjižnico. Mesnelova (Hmelakova) Soška fronta mi je prva razkrila nesluteno tragedijo tega, tako lepega predela slovenske zemlje. Knjigo sem bral

tako vneto, kot v mladih letih Karla Maya.

Zbirka je potem pričela nastajati sama od sebe. Razglednice, fotografije, zemljevidi, odlikovanja, znaki, orožje, vse to je začelo kot mozaični kamenčki spopolnjevati sliko o soški fronti.

Poleti sem začel obiskovati frontne odseke od Rombona pa vse do morja, a o tem kaj več kasneje. Istočasno sem odkril doma in daleč po svetu vrsto ljudi, ki jih to področje tudi privlači. Neverjetno, koliko nas je. Toliko, da nam je uspelo ustanoviti celo društvo »Mali vojni muzej« s sedežem v Bohinjski Bistrici. To društvo združuje vse, ki jim je pri srcu vojna zgodovina slovenskega naroda. Izdajamo svoje glasilo, ki zaradi finančnih težav izhaja sicer neredno in poredko, vendar je mogoče v njem najti marsikaj, kar je celo profesionalnim zgodovinarjem novo in neznano. Tako, to je v kratkem vse o tem, kar me je napotilo zbirati mojo »soško fronto«.

Za vse klasične zbirke je značilno, da postajajo s časom popolnejše, vedno bolj kompletne. Tega o svojem področju ne morem trditi. Iz leta v leto, ko želim globlje prodreti v to obdobje, ugotavljam nove praznine, ki jih skušam nato zapolniti. Vedno bolj pa spoznavam, da popolnost zbirke ne bom nikoli dosegel in da je prav v tem čar tovrstnega zbiranja. Želim si pa, da bi nekoč iz takih privatnih zbirk, ki jih je v Sloveniji več, nastala ena zbirka (mogoče v Gorici), ki bi lahko pokazala zanamcem, da je tudi obdobje 1915—1918 bilo pomembno in za slovenski narod spomina vredno.

KAKO SPOZNAVAM SOŠKO FRONTO

Preden pričnem naštevati, kaj vse mi je uspelo zbrati, moram zaradi pristnejšega razumevanja opisati, kako skušam spoznavati

soško fronto in kateri viri mi o njej največ povedo.

Zanesljivo je najlepši način seznanjanja s soško fronto raziskovanje na terenu, po zapuščenih kavernah in bojiščih. Že od nekdaj rad hodim v gore. Ta moj konjiček pa me je pognal z markiranih poti na brezpotja, iz udobnih planinskih koč v kaverne, kjer sem v spalni vreči preživel marsikatero noč. Omočil mi je, da sem spoznal gore s plati, ki mi je bila neznana, pokazal mi je naravo tako, kot je bila nekoč — neomadeževano, pomagal mi je, da sem se seznanil z domačini teh gora, da so me sprejeli za svojega, kot enega od »železarjev«, ki so med vojnama tavalili tod in tovorili v dolino kovino, da jo zamenjajo za polento in sol.

Ne nameravam naštevati vseh vrhov in grap, koder je potekala frontna linija od Rombona, preko Krna, Tolmina, vse do Gorice in še dalje, po naši ter italijanski strani do morja. Vedno znova se vračam tja in polnim nahrbtnik z železjem, fotografiram vse, kar se je še ohranilo, saj iz leta v leto neusmiljeno propadajo spomeniki, napisi, nagrobniki, ki so jih vojaki postavili sebi v spomin, mogoče pa tudi nam v opomin.

Čez mesece vzamem doma v roke košček železa, ki je sedem desetletij samevalo kje na strmem prodišču in lahko podoživljam ne le občutke nekoga, ki je to prodišče branil v snegu, vetru in grmenju topov z ene in druge strani, temveč tudi vse lepe trenutke mojih planinskih potepov.

Resnega zbiranja si ne morem predstavljati brez dobre in obširne literature. Te je res veliko, predvsem iz Avstrije in Italije. Pri nas so šele zadnjih petnajst let posvetili nekaj več pozornosti temu času. Slabost vseh

Tako je videti v moji zbirki ostanke nekdanjega soškega bojišča

teh knjig pa je, da le zgodovinsko obdelujejo bitke in večje enote, zanemarjajo pa človeka. Obenem je vsaka s svoje strani propagandno obarvana ter o istih stvareh različno govori. Te knjige so tudi polne drobnih napak, ki so posledica piščevega nepoznavanja, terena, posameznih orožij in takratnega načina vojskovanja.

Živih borcev s soške fronte je zelo malo, vendar je tudi tem redkim čas zbrisal večino spominov na minula leta bojevanja ali pa so pričevanja z leti izgubila na dokumentarni vrednosti in jim zato ni mogoče več zaupati.

Zato so pisma, razglednice in fotografije ter že redki dnevnikarji še edini verodostojni dokumenti, ki nam govorijo o mislih, skrbeh, težavah, strahu in vse prereditih veselih trenutkih največjega junaka na avstrijski in italijanski strani — navadnega vojaka.

KAJ VSE ZBIRAM

Sprva sem zbiral vse, kar je dalo slutiti letnice 1914—1918. Kaj kmalu pa sem spoznal, da propagandni material iz zaledja ne sodi v moje področje. Odstranil sem skodelice z likom cesarja, pravzaprav vse, kar je idealiziralo vojno in način vojskovanja in ni bilo direktno povezano s fronto.

Tako predstavljajo sedaj večji del zbirke predmeti, ki so bili z vojakom na bojišču. Nekatere je celo sam izdeloval, zato so mi najbolj pri srcu, saj tudi največ povedo.

Spominki s fronte. Koščki kovine, ki jih je nebo tako radodarno pošiljalo ob razstrelkih granat ali pa so ležali gosto posejani po bojnem polju, so se v rokah spretnih vojakov kaj kmalu spremenili v uporabne predmete. Pošiljali so jih domov kot majhen znak pozornosti, znak, da je misel na ljubljeno osebo, ki je tako daleč, še vedno živa. Mnogim je postal to vir skromnega zaslužka za liter vina, za nekaj cigaret. Prav zato jih cenim, saj izpovedujejo na svoj način, kako je vojak prebil del svojega prostega časa.

Med najbolj značilnimi tovrstnimi izdelki so vaze iz medeninastih tulcev topovskih granat. Zanimivo je, da se enake oblike kot na soški fronti pojavljajo tudi na drugih bojiščih (Srbija, francosko-nemška fronta) ter se ponovijo zopet v drugi svetovni vojni.

Drugo skupino sestavljajo črnilniki, pepelniki, noži za odpiranje pisem, obtežilniki, okvirji za slike in podobno. Domiselnosti pri izdelavi teh predmetov ni manjkalo.

Posebna celota so frontni prstani. Večina so izdelani iz aluminija (iz tempirnih glav šrapnelnih granat) ali pa iz bakrenih obročev, ki so jih imele vse topovske granate. V košček aluminija je bilo najprej treba

Italijanski bajonet vkleščen med korenine

izvrtati luknjo, nato pa piliti in gladiti nastali obroček do dokončne oblike. Površino so večinoma krasili z vtolčenimi ali vrezanimi letnicami, vgraviranimi okraski in monogrami. Zahtevnejše pa je že bilo vstavljanje bakrenih koščkov v aluminij. Pomanjšani liki topovskih granat ali srčki so bili najbolj priljubljeni motivi na teh kovinskih intarzijah.

Med spominke lahko štejemo tudi ročno slikane razglednice. S tem poslom se niso ubadali le talentirani amaterji, temveč tudi priznani slikarji. Za gotovo je med njimi prednjačil naš Hinko Smrekar, ki je v svoji avtobiografiji »Hinko Smrekar — črnovojnik« to tudi opisal. Enega teh njegovih originalov imam v zbirki in ga uvrščam med svoje najljubše predmete.

Razglednice sem že prej omenil med viri. Zbiram jih tudi kot slikovno gradivo. Res je, da so nemško - avstrijske izredno propagandno obarvane, vendar so marsikdaj dokumentarno zanimive. Posebej so mi pri srcu domače, ki so jih slikali naši najboljši umetniki tistega časa (Gaspari, Smrekar, Koželj). Kaj več je mogoče o njih prebrati v članku mojega prijatelja Janeza J. Švajncerja.¹ Dokumentarno vrednost imajo predvsem razglednice — fotografije posameznih delov fronte in prizorov z bojnega polja. Za njihovo izdajo so večkrat poskrbele enote same, saj so bile iskan spominček, obenem pa tudi propagandni material.

Osebne fotografije so tesno povezane z razglednicami. Vojaki so jih v veliki meri tudi za to uporabljali. Zanimivo je opazovati, kako se je iz leta v leto spreminjal stil fotografiranja. Sprva toge podobe posameznikov in skupin so kaj kmalu zamenjale slike sproščenih in razgibanih prizorov »starih« borcev. Prav te iz let 1917 in 1918 najpristneje pokažejo duh časa.

Med prvo vojno se je močno razvila amaterska fotografija. Predvsem so se s tem ukvarjali premožnejši oficirji in nam tako zapustili mnogo izjemnih dokumentov.

Zelo rad vzamem take fotografije s seboj na teren in poizkušam poiskati točko, s katere je bila posneta, nato pa, sedaj po sedemdesetih letih, ponovim posnetek.

Profesionalna fotografija je med prvo svetovno vojno postala nepogrešljiva. Uvajanje aviacije v oborožitev je omogočilo tudi zračne posnetke. Le tako je bilo mogoče izdelati natančne bojne zemljevide.

V zbirki imam dva albuma fotografij letalske enote s Krasa (K. u. k. Flugeschwader I). Prvi prikazuje letala, letalske dele, oborožitev, vse mogoče izboljšave na letalih, drugi

pa je poln posnetkov fronte iz zraka, predvsem soške. Izredna kvaliteta fotografij ter dokumentiranost posameznih posnetkov (dan, ura in višina snemanja) omogočajo verodostojno rekonstrukcijo frontne linije na današnjem terenu.

Sama zgodba, kako sta oba albuma priromala v mojo zbirko, je zanimiva. Anonimni prodajalec je imel že kupca iz inozemstva, a je raje albuma prodal doma, verjetno celo po nižji ceni. Vesel sem, da sedaj, predvsem po njegovi zaslugi, krasita mojo zbirko.

Odlikovanja so priljubljeno področje zbiranja, vendar jih ne bom opisoval, ker so v literaturi že strokovno do potankosti obdelana. Rad pa jih imam v svoji zbirki, posebno tista za hrabrost, ker nosi vsako v sebi skrito zgodbo o junaštvu, trpljenju in samopremagovanju. Zato tudi nobenega, kljub zunanji enakosti ne gledam kot dvojnika in vsa uvrščam v svojo zbirko. Prav tako sem vesel vsake italijanske polkovne, brigadne ali divizijske medaljice, saj večina njih nosi vpisana imena slovenskih krajev — tedaj krvavečih bojišč. Najbolj pa sem vesel odlikovanj, za katera vem, kdo jih je nosil, zakaj jih je dobil, sploh pa, če dobim zraven še fotografijo lastnika s temi odlikovanji na prsih. Žal pride v mojo zbirko večina odlikovanj z menjavami in je njihova zgodba za vse večne čase izgubljena.

Znaki so bili med avstro-ogrskimi vojaki prav tako priljubljeni kot pred nekaj leti pri nas značke. Če pustim ob strani tiste lepe, emajlirane, propagandne znake, ki jih je bilo mogoče kupiti v zaledju, moram vsekakor omeniti veliko skromnejše, po večini pločevinaste frontne znake, ki so krasili vojaške čepice. Predstavljali so slike vladarjev in vojskovodij, rodove vojske, posamezne vojaške enote, bojišča, na katerih so se te enote borile in podobno. Bilo jih je mnogo, koliko tega ne vem, ker ni še nobenega kataloga, ki bi jih v celoti naštel in opisal. O tistih, ki so za nas, Slovence, pomembni, je že nekaj malega napisano.⁶ Priznati pa moram, da me je stalo mnogo truda, da mi je uspelo v petnajstih letih zbrati okoli štiristo različnih znakov.

Vojaška oprema je najbolj pestro in široko področje mojega zbiranja.

Uniforme so za sedaj le sanje, ki mi jih ni uspelo uresničiti. Malo jih je ostalo, zahtevajo pa tudi veliko prostora in skrbno nego. Imam le klobuk italijanskega alpinca, najden je bil pod Batognico.

Lažje je dobiti kovinaste predmete, ki so krasili uniforme. Gumbi, oznake s kap, oznake činov in rodov z ovratnikov, oznake

Karikatura — avtoportret Hinka Smrekarja

specialistov posameznih vojaških veščin, vse to je mogoče privlačno urediti, da skupaj z odlikovanji in znaki oblikuje pestro celoto.

Vojaške opreme si ni mogoče zamisliti brez čelade. Avstrijska, nemška in italijanska mi že visijo na zidu, italijanska jeklena čelada arditov (Farina) pa je še vedno moja neizpolnjena želja.

Do strelnega orožja čutim od nekaj odpor. Zato imam le nekaj zarjavelih puškinih cevi, najdb z bojnega polja. Te uničene mi pomenijo več, kot če bi imel lepe nove puške.

Značilnost bojev ob Soči so bili spopadi na nož. Ta način bojevanja predstavlja zbirka bajonetov in jurišnih nožev, a tudi tu imam raje tiste rjaste, zlomljene, najdene na bojišču. Zanimivo je vedeti, kako so se lepo in bogato oblikovani bajoneti v dveh vojnih letih spremenili v navaden, zavit in ostro nabrušen kos železa, njegovo morilsko poslanstvo pa je ostalo isto. Temu hladnemu orožju moram dodati še buzdovan, najden pod Krnom, saj ta najbolj jasno priča o grozovitosti bojev.

Tudi čutarice so pomemben, čeprav miroljuben del vojakove opreme. Italijanske, starejše lesene in novejšje ploščate, pločevinaste ter avstrijske emajlirane in aluminijaste spodbujajo domišljijo. Kolikokrat so bile v vročini prazne, kolikokrat pred napadom napolnjene z rumom? Njim je posvečen verz Bošnjakov: »Nema ruma, nema šturma!«. Med čutaricami imam tudi najdbo, majhno kepo zvite aluminijaste pločevine. Našel sem jo na Batognici. Le skrbno oko lahko ugotovi, da je bila to nekoč avstrijska čutarica, potem dokaz silovitosti obstreljevanja te gore.

Pipa je bila nekoč nepogrešljiv del vojakove opreme. Najlepše so parcelanaste, z barvito sličico, z napisom polka, v katerem je vojak služil, z njegovim imenom in po navadi s hudomušnim verzom. Težko jih je najti, zbrati pet ali šest pa je že prava umetnost.

Najdbe s terena so sicer neugledne, vendar meni zelo drage, odkar sem dojel njihovo govorico. Skrivenčeno železje, izgubljeni ali odvrženi majhni predmeti, skriti globoko v kavernah, povedo veliko o življenju na bojni črti. S potrpežljivim restavriranjem jim je mogoče vrniti nekdanjo privlačnost. Ob njih se mi sprosti domišljija, z njimi znova doživljam trenutke, ki so minili pred sedemdesetimi leti. Žal je marsikatera najdba že tako slabo ohranjena, da se je ne bi več dalo prenesti v zbirko, ker bi dokončno razpadla, niti je ni več mogoče restavrirati.

Tako raje fotografiram tak predmet, ga premerim in opišem ter ga pustim, kjer sem ga našel.

Seveda pa je potrebno pri zbiranju teh predmetov biti previden. Neaktivirane topovske granate so res privlačne, a jih je bolje pustiti pri miru. Z leti so lahko zaščitni mehanizmi prerjaveli ali pa so pod vplivom vlage in staranja nezaželene kemične reakcije tako granato naredile nevarno. Potrebno je vedeti, da leže med granatami tudi plinske in da je v njih bojni strup kljub minulim desetletjem še vedno nevaren.

Na vsak način pa se je treba izogniti tudi razstavljanju topovskih in ročnih granat. V opozorilo kroži ob Soči še mnogo zgodb o »železarjih«, ki jih je kljub natančnemu poznavanju vseh vrst granat razneslo ali pohabilo. Sicer pa se mi kljub temu, da sem se vedno odrekel nevarnim najdbam, ni nikoli pripetilo, da ne bi bil na koncu poti po hribih nahrbtnik poln in neusmiljeno težak.

Za zdaj mi je najljubša najdba s terena italijanski bajonet, ki je obležal na bojišču. Preko njega je zrastle drevo, kasneje odmrlo in padlo. Tako je bajonet zopet prišel na površje, vraščen med korenine. Skupaj z njimi ga imam v svoji zbirki.

S tem bi bilo o zbirki v glavnem vse povedano. Je sicer še vrsta drobnarij, ki jo dopolnjujejo: filatelija na zasedenih ozemljih, propagandne nalepke, izdelki vojnih ujetnikov, vse vrste vojaških dokumentov, podobice, natisnjene v spomin na padle, dokumenti ter fotografije o vplivu fronte na zaledje (o izgnancih, o zaplembi cerkvenih zvonov) in še in še.

Preveč je vsega, da bi to lahko opisal v enem mahu. Zato sem predstavil le jedro svoje zbirke, področja, ki so mi najbližja.

Čudna in nenavadna je ta moja zbirka. Ni lepa, ni dragocena, a vendar me osrečuje. Navezal sem se nanjo kot na dobrega prijatelja. Uči me, veliko mi pove, toliko, da bom nekoč mogoče spoznal življenje in misli navadnega vojaka, ki je pustil ob Soči dve leti in pol življenja ali pa se odtod sploh ni več vrnil.

OPOMBE

1. Janez J. Švajncer: Slovenske vojne razglednice v prvi svetovni vojni, Kronika 1985/1, str. 41—49. — 2. Janez J. Švajncer: Slovenski polki in njihovi znaki v prvi svetovni vojni, ČZN 1981/1, str. 117—134; Jaka Ciglar: Najstarejše značke z motivi slovenskih gora, Planinski vestnik 1986/1, str. 17—19.